

LAVASTAJA, KES VASTUTAB LEV TOLSTOI JA ANNA KARENINA EEST

JELENA SKULSKAJA

Üheks ajendiks, miks Andrei Žitinkin kaotas 2003. aastal Moskva Malaja Bronnaja teatri pealavastaja koha, oli tema Lev Tolstoi tõlgendus. Romaanis „Anna Karenina“ karjub kangelanna: „Andke mulle morfiini! Doktor! Andke ometi morfiini! Oo mu jumal, mu jumal!“ Pisut enne raamatu lõppu kirjutab aga Tolstoi: „Kui Anna endale harilikult annuse oopiumi valas ja mõtles, et tarvitseb ainult see pudel tühjaks juua, et surra, tundus see talle nii lihtne ja kerge, et ta hakkas jälle mõnuga kujutlema, kuidas Vronski siis piinleb, kahetseb ja hakkab armastama tema mälestust, kui on juba hilja.“ Niisiis hakkab Anna Karenina Tolstoil morfiini tarvitama, pärast ei saa aga enam ilma oopiumita olla. Soov vabaneda vaevast, talumatust hingevalust, vajadus iga hinna eest kergendada piina tõukab teda algul narkouima, hiljem aga raudteerööbastele. Kuid see, mis on lubatud Jupiterile, ei ole lubatud härjale. See, mille Lev Tolstoil võib jätta kahe silma vahele või kooliväljaandes või filmis kärpida, on täiesti lubamatu läikivas pintsakus skandaalsele ja ekstravagantsse lavastajale Andrei Žitinkinile.

„Anna Karenina“ on tänapäeval vene klassika kultusteos, kahekõiteline võitlusväli ka hea maitse piirini madaladavale paatosele. Romaanile on kirjutatud ka järg – „Anna Karenina 2“ (autor Oleg Šiškin), kus kangelanna roomas rongi alt välja, et jätkata ratastoolis sil-

Andrei Žitinkin (18. XI 1960) on lõpetanud Štšukini-nimelise kõrgema teatrikooli nii näitleja- (1982) kui ka lavastajaerialal (1988).

mitu, kätetu ja jalutuna koketeerimist halvatud Vronskiga ja astuda vahekorra tahumatu erotomaani Leviniga; on tehtud ka elitaarne monolavastus, kus Anna Karenina – Venemaa rahvakunstniku Jevgenija Simonova esituses – jääb Leonardo da Vinci kuldlõikes

„Anna Karenina“. Jevgenija Krjukova (Anna) ja Aleksandr Jefimov (Vronski).

veduri rattasse pöörlema; on ka koomiks, kus tegevus on toodud tänapäeva ja kus kujutatakse Anna Karenina unenägu, kus ta näeb end abikaasa Karenini ja armukese Vronskiga üheaegselt armuekstaasis; samuti on Vladimir Solovjovi film õrnukesel Tatjana Drubitšiga, kus rauged romansilikult mesimagusad tegelased on hämaruses justkui tülli sisse mähkunud.

„Anna Kareninat“ teatakse nii hästi, et keegi ei loegi seda. Kirjanik ise sai inspiratsiooni oma vanatädidelt, kes põlgasid abielurikkumist. Narkootikumid tõi peen psühholoog Tolstoi mängu aga selleks, et seletada kogu Anna käitumise hüsteerilisust ja palavikulisust.

Andrei Žitinkin tõi romaani maksimaalse täpsusega teatrilavale ja sai selle eest sõimata. Anna osatäitjat Jevgenija

Krjukovat nimetati ajakirjanduses mõtetetuks grisetiks. Teatri vanim näitleja (nüüdne pealavastaja) Lev Durov pahas, et Žitinkin suunab kõik allapoole vööd. Kriitika hõõrus aga lavastajale nina alla kitsi, estraadi, labasust, tüütut erotismi...

Žitinkin selgitab: „Anna Kareninat“ ei tohi lavastada, mõistmata Anna käitumise motive. Jah, ta oli narkomaan. Aga kas tänases valulikus maailmas ei ärata tõesti narkomaania meis pidevat õudu. Selle olemasolu Tolstoi teoses aitab meil teda mõista; Tolstoi ei vaja aga meie vabandusi. Mina tahtsin ennekõike taastada romaani sügavuse, mitmetahulisuse ja keerukuse, teha vaatajale tajutavaks autori teadvusevoolu, milles süžee kulgeb, kuid samal ajal ka maha pühkida, koguni maha rebida krestomaatilise klantsi ja näidata tegelaste käitumise ja reaktsioonide tõelisi põhjusi. Anna Karenina ei ole õuedaam, kes end uhkelt rööbastele veab...

ARMASTUSE JA SÕJA SAGENENUD PULSS

Epateeriv ja moodne Andrei Žitinkin ei deklareeri oma seksuaalset orientatsiooni nii pealetükkivalt kui Roman Viktjuk ega tee sellest ka oma esteetilist printsiipi, kuid ta rõhutab kõiges oma vaenulikkust olemis- ja käitumisharjumiste vastu. Kõik tema lavastused sarnanevad unenäoga. Neis on mingi seletamatu müstika, mis muudab põhjuse-tagajärje seosed hapraks, mis ähvardavad iga hetk katkeda või muuta oma struktuuri.

Kõige sagedamini kasutab Andrei Žitinkin armastuskolmnurka, aga mitte näitamaks osapoolte võitlust, vaid hoopis seda, et need osapooled eksisteerivadki vaid tänu üksteisele; need, kes kolmekesi olles piinlesid, ei suuda iialgi olla ka kahekesi. See on elu keerukuse deklaratsioon, see on sallivuse deklaratsioon.

Kümmekond aastat tagasi sai tema Arbuzovi-lavastusele „Mu vaene Marat“ osaks kolossaalne edu. Nõukogude laval on seda näidendit mängitud küm-

neid ja sadu kordi. Leningradi blokaadi ajal kohtusid kolm noort inimest – Liika, Marat ja Leonidik. Kohtusid keset surma, õudu, hävingut, nälga ja nõrkust. Puhkes armastus ja tekkis kolmnurk. Naine läks mehele sellele, kes väetis ja viletsam, armastas aga hoopis teist. Hiljem mõistis, et armastus ja kaastunne on eri asjad, ning hakkas kallima juurde tagasi tahtma. Väga lihtne ja liigutav. Kuid Žitinkini näitlejad, Larissa Kuznetsova, Andrei Iljin ja Aleksandr Domogarov (muide, Domogarov ja Iljin saidki just pärast seda lavastust esimese suurusjärgu tähtedeks), mängivad lavastuse tavatult keerukaks. Nad mängivad armastust, mis vajab pidevalt kolme osapoolt. Seda sellepärast, et elutus Leningradis võivad ainult nemad jälle ellu äratada kõik armastuse vormid, kogu armastuse maailma – ema ja lapse, armastajate, abikaasade, sõprade, vendade, venna ja õe armastuse; nad peavad taas elustama kõik, mis on seotud armastusega: ohvrimeelsuse, kiindumuse, loobumise, meelelisuse, armukadeduse, kire, hirmu, truuduse, truudusetuse, õnne ja õnnest loobumise.

Näitlejad on üleni valges lumivalgel balletilikult lagedal laval. Pole olustikku ega sõda, on vaid unenäo ja armujanu suletud ruum. Samal ajal on see ka nagu lumivalge paberileht, millel tärkab kunst. Samuti ka ruum üleüldisele vaevale ja viletsusele, mis suudab inimese viia sellise tundlikkusastmeni, kus temast saab kunstnik.

Žitinkin ütleb: *Minu kangelased unistavad rahulikust heaolumaailmast, aga kui sõda lõpeb, siis ei suuda nad kohaneda. Neist saab kadunud põlvkond. Sest inimene, kes tegeleb kunstiga, ei saa olla õnnelik... Ma puhastasin Arbuzovi näidendi olustikust, et näha, mis selles XXI sajandiks alles jääb. Alles jäi armastus. Armastus ja ei midagi muud. Ka ei käitu minu kangelased iialgi alatult, nad kannavad endas kogu aeg läbi-elatu ja ebaõnne viirust. Oma parimatel päe-*

„Seikleja Felix Krulli pihtimused”.
Marianna Šults (Diana Houpflé) ja
Sergei Bezrukov (Felix Krull).
Jekaterina Tsvetkova fotod

vadel elasid nad viletsuse keskel, nad mäletavad seda, nad jäid ellu tänu armastusele. Minu kangelased on teistsugused. Nad ei hakka ei panku avama ega panku röövima. Ka minu näitlejad ja paljud põlvkonnakaaslased, kes on end kunstiga sidunud, on heaolu jaoks kadunud. Nad mängivadki omaette. Ja paljud vaatavad omaette.

Žitinkini tõstis režissuuri kõrgliiga kõige moodsamate ja eredamate esindajate hulka ka lavastus „Bel-Ami“ Maupassant’i romaani järgi. Siingi säras närviline ja ilus Aleksandr Domogarov, kelle erootilisele karismale ei suuda ükski vaataja vastu panna. Nagu ikka, sõimas kriitika Žitinkinit prantsuse kirjandusklassika moonutamise pärast, sest Žitinkinil ei ole Georges Duroy mitte veetlev võrgutaja, vaid robustne sõjard.

Žitinkin hüüatab: *Uskuge, ka Maupassant'i ei ole keegi lugenud! Georges Duroy on palgasõdur, mõrtsukas Alžiirist, kes pealinna Pariisi sattudes kannab esialgu tapatalgutelt tulnud seersandi mõttelaadi... Ja kohe meenub paralleelmaailmana Tšetšeenia. Justkui nimme on romaanis ka repliigid kolmevärvilisest lipust, mida häbistatakse, ajalehtede äraostetavusest ja aktsiaseltside mahhinatsioonidest... Selles kodanlikus keskkonnas me ju viibimegi...*

Lapsena tundus see romaan meile pisut pornograafiline, seda peideti padja alla. Nüüd saad aru, kui süütu see on. Aga kangelase arenguliin, see, mille inimene peab läbi tegema, kui ta tahab poliitikas midagi saavutada, ei ole ju muutunud. Ma olen alati öelnud, et kunst ja poliitika ei sobi kokku. Georges Duroy lasi oma ande tuulde, unistades poliitikast. Tal oli ilmselge anne – seksuaalsus. Ja ta müüis enda saatanale. Maupassant'i romaan on julm, verine, õudne. See teadmine, milleni jõudis kirjanik „Bel-Amis“, maksis talle elu. Nii juhtub tõeliste asjadega alati – kunstnik maksab nende eest eluga. Georges Duroy võttis Maupassant'i elujõu. Kurjusel on loomulikult võlu, aga see on hukatuslik ja seda ma lavastuses ei varjagi.

MUST MÕRSJA

Andrei Žitinkini lavastuste läbiv teema on armastuse hukatuslikkus. Sõda süvendab kõiki tragöödiad, eriti armastuse tragöödiat. Sõjas tekib soov võtta viimast, jõuda hävingu eel veel armastada. Jean Anouilh' „Musta mõrsja“ lavastuses näeme laval klaasi taga veetulva, mis eraldab armastajaid muust maailmast. Neil on vaid mõni minut aega, et koos olla ja teineteise embuses põhja vajuda... Peaosa selles lavastuses tõi kiire tähelennu Jevgenija Krjukovale.

Samuti tagasid kaks rolli Žitinkiniga suure edu ka tänapäeva vene teatri ja kino suurimale staarile Sergei Bezrukovile. Bezrukov mängis Oleg Tabakovi Studioteatris Aleksandr Mintšini ro-

maani järgi valminud lavastuses „Psihh“ noormeest, kes satub kerge depressiooniga hullumajja ja mõistab, et selles maailmas ei leia ta mingit rahu – ei ühel ega teisel pool hullumaja seinu. Ta paneb endale duši all seistes silmuse kaela... Ka Thomas Manni romaani motiividel lavastatud „Seikleja Felix Krulli pihtimustes“ lõpetab peategelane verise giljotiini all...

Andrei Žitinkin armastab väga töötada nii kirjandusklassikaga kui ka kodumaa teatri elavate klassikutega: ta lavastab pidevalt benefisse kord Ljudmila Gurtšenkoga, kord Aleksandr Širvindtiga, kord Juri Jakovleviga; suurepärase artistina mõistab ta hästi, mida vajab loorberitel puhkav näitleja, ning kuidas korraldada säravalt ja valutult lahkusmisetendusi.

Andrei Žitinkin lavastab kõige erinevamaid asju kõige erinevates teatrites: kord tekitab furoori tema „Veneetsia kaupmees“, kord kutsub vaidlusi esile tema „Dorian Gray portree“ Dmitri Strahhoviga; kord kirjutab ta raamatu „99“ oma kolleegidest, kord müstiliserootilise thriller'i „Lahkamissanitar“; kord on ta Malaja Bronnaja pealavastaja, siis jälle vabakutseline. Ta annab meelstasti intervjuusid, näitab end telesaadetes, juhib meistiklasse Ameerikas, mängib noort Luchino Viscontit inglise filmis „Dirk Bogarde'i kiusatused“. Oma etendustel jookseb ta saalist hoogsalt ja lõbusalt kummardama. Tal on suurepärane meeleolu, talle meeldib esineda.

Ta unistab sellest, et vaatajad, nähes tema lavastustes piisavalt palju armukolmnurki ja hukatuslikku armastust, saaksid natuke sallivamaks ja mõistaksid, et ka nii võib juhtuda, ning kui inimene ei ole sinu sarnane, siis on ta ikkagi inimene, tal on samuti valus ja tema veri on sama värvi mis sinulgi...

Vene keelest tõlkinud MADIS KOLK